

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ВІННИЦЬКИЙ ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ КОЛЕДЖ»

Філологічний факультет
Кафедра української філології

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник директора
з навчальної роботи

 Козутюк О. В.

« 12 » листопада 2020 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА
ОБОВ'ЯЗКОВОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ОКП 25 СТАРОСЛОВ'ЯНСЬКА МОВА**

Підготовки – бакалаврів

Галузі знань – 01 Освіта / Педагогіка

Спеціальності – 014.01 Середня освіта (Українська мова і література)

Денної форми навчання

Філологічний факультет

2020-2021 навчальний рік

Робоча програма навчальної дисципліни «Старослов'янська мова» для студентів галузі знань 01 Освіта / Педагогіка спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література)

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ:

доктор філологічних наук, професор Слободинська Т. С.;

кандидат філологічних наук Лебедь Ю. Б.

Робоча програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри української філології (Протокол №1 від 31 серпня 2020 року)

Завідувач кафедри української філології
кандидат філологічних наук

Н. І. Скрипник

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка	Обов'язкова
Індивідуальне науково-дослідне завдання – не передбачено навчальним планом	Спеціальність 014.01 Середня освіта (Українська мова і література)	Рік підготовки 1-й
		Семестр
Загальна кількість годин – 60		2-й
		Лекції
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 0,85	Освітній ступінь: бакалавр	30 год.
		Практичні
		12 год.
		Самостійна робота
		18 год.
		Індивідуальні завдання
		-
		Вид контролю: Залік

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета – познайомити студентів з особливостями графіки, словникового складу, фонетичної системи та граматичної будови старослов'янської мови.

Завдання – дати студентам фундаментальні теоретичні знання і практичні вміння, без засвоєння яких неможливе наукове розуміння основних фонетико-граматичних категорій і форм як сучасної української мови, так і слов'янських мов.

2.1. Компетентності

2.1.1. Загальні компетентності:

ІК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані практичні завдання в галузі середньої освіти, що передбачає застосування концептуальних методів освітніх наук, психології, теорії та методики навчання і характеризується комплексністю і невизначеністю педагогічних умов в закладах середньої освіти.

ЗК3. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово, до комунікації іноземною мовою за предметною спеціальністю.

ЗК4. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук, аналіз та обробку інформації з різних джерел, ефективно використовувати цифрові ресурси та технології в освітньому процесі.

ЗК8. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та значення у розвитку суспільства, техніки і технологій.

2.1.2. Спеціальні (фахові) компетентності:

ФК1. Здатність перенесення системи наукових знань у професійну діяльність та в площину навчального предмету.

ФК2. Здатність забезпечувати навчання учнів державною мовою; формувати та розвивати їх мовно-комунікативні уміння і навички в області предметної спеціальності.

ФК4. Здатність формувати і розвивати в учнів ключові та предметні компетентності засобами навчального предмету та інтегрованого навчання; формувати в них ціннісне ставлення, розвивати критичне мислення.

ПК 1. Здатність використовувати досягнення сучасної науки в галузі теорії та історії української мови і літератури в практиці навчання української мови і літератури в закладах загальної середньої освіти.

ПК 2. Здатність адекватно використовувати мовні ресурси, демонструвати сформовану мовну й мовленнєву компетенції в процесі фахової та міжособистісної комунікації, володіти різними засобами мовної поведінки в різних комунікативних контекстах.

ПК 6. Здатність володіти законами аналізу лінгвістичних одиниць, розуміти ієрархічний взаємозв'язок між ними.

2.1.3. Результати навчання

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Історія української літературної мови» студенти **набувають уміння та навички:**

РН7. *Демонструє* знання основ фундаментальних і прикладних наук (відповідно до предметної спеціальності), *оперує* базовими категоріями та поняттями предметної області спеціальності.

РН8. *Генерує* обґрунтовані думки в галузі професійних знань як для фахівців, так і для широкого загалу державною та іноземною мовами.

РН10. *Демонструє* володіння сучасними технологіями пошуку наукової інформації для самоосвіти та застосування її у професійній діяльності.

ПРН 2. *Пояснює* особливості розвитку української мови та літератури, зарубіжної літератури, специфіку перебігу літературного процесу в Україні та світі в культурному контексті, зміст естетичних теорій, методів, напрямів, течій, стилів, жанрів; твори української класики й сучасності у взаємозв'язках зі світовою літературою й культурою; *порівнює* мовні й літературні факти, явища, визначає їхні подібності й відмінності.

ПРН 3. *Володіє* комунікативною компетентністю з української мови (лінгвістичний, соціокультурний, прагматичний компоненти відповідно до загальноєвропейських рекомендацій із мовної освіти).

ПРН 9. *Використовує* закони аналізу лінгвістичних одиниць для моделювання подібних у стандартних і нестандартних мовленнєвих ситуаціях, *застосовує* різні види аналізу мовних одиниць, визначає їх місце в тексті й мовленні, *розуміє* взаємозв'язок та ієрархію таких одиниць.

ПРН 14. *Уміє* працювати з теоретичними та науково-методичними джерелами (зокрема цифровими), знаходити, обробляти, систематизувати й застосовувати в освітній діяльності сучасну наукову інформацію, бібліографію, комп'ютерні технології.

Кількість годин, відведених навчальним планом на вивчення дисципліни, становить 60 год., із них 30 год. – лекції, 12 год. – практичні заняття, 18 год. – самостійна робота.

Вивчення студентами навчальної дисципліни «Старослов'янська мова» завершується заліком.

3. Програма навчальної дисципліни

МОДУЛЬ 1

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I

Графіка. Фонетична система старослов'янської мови

Тема 1. Виникнення і розвиток старослов'янської мови. (лекц. 2 год.)

Лекція 1. Основні відомості про старослов'янську мову. Виникнення старослов'янської мови. Старослов'янська мова у Моравії і Паннонії. Старослов'янська писемність у південних та східних слов'ян. Варіанти старослов'янської мови.

Тема 2. Графіка. Дві азбуки: кирилиця і глаголиця. (лекц. 2 год., практ. 2 год.)

Лекція 2. Дві слов'янські азбуки: загальна характеристика, причина появи. Походження азбук.

Практичне заняття 1. Фонетичне значення і деякі особливості правопису букв старослов'янських азбук. Основні почеркові особливості старослов'янських азбук. (2 год.)

Тема 3. Пам'ятки старослов'янської мови. (лекц. 2 год.)

Лекція 3. Живомовна основа старослов'янської мови. Найдавніші пам'ятки старослов'янського письма (глаголичні, кириличні, латинські). Короткі відомості зі старослов'янської палеографії.

Тема 4. Фонетика. Звукова система старослов'янської мови II половини IX століття. (лекц. 4 год., практ. 2 год.)

Лекція 4. Загальні тенденції звукової системи старослов'янської мови. Система голосних звуків.

Лекція 5. Діакритичні (надрядкові) знаки. Числове значення літер кирилиці.

Практичне заняття 2. Редуковані голосні Ъ, Ь, Ы, И. система приголосних звуків. Складотворчість сонорних Р, Л. (2 год.)

Тема 5. Фонетика. Звукові процеси у фонетичній системі старослов'янської мови. (лекц. 4 год., практ. 2 год.)

Лекція 6. Чергування голосних звуків.

Лекція 7. Перехідні палаталізації приголосних. Чергування приголосних у сполученні з j. Зміни сполучень ДТ, ТТ. Спрощення груп приголосних.

Практичне заняття 3. Дифтонгічні сполучення з плавними Р, Л: сполучення ОР, ОЛ на початку слова; ОР, ОЛ, ЕР, ЕЛ у середині слова, сполучення РЪ, ЛЪ, РЬ, ЛЬ. (2 год.)

Тема 6. Звукові процеси старослов'янської мови, засвідчені пам'ятками X-XI століття. (практ. 1 год.)

Практичне заняття 4. Зміни, пов'язані з долею редукованих (доля редукованих ъ, ь, асиміляція ъ, ь до наступного складу, процес «подвійної зміни» редукованих, наслідки занепаду редукованих). Зміни, не пов'язані з долею редукованих. (1 год.)

Тема 7. Модульна контрольна робота. (практ. 1 год.)

Практичне заняття 5. Модульна контрольна робота №1. (1 год.)

МОДУЛЬ 2

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II

Граматична система старослов'янської мови

Тема 1. Морфологія старослов'янської мови. Іменник. (лекц. 2 год., практ. 1 год.)

Лекція 8. Загальна характеристика морфологічної системи старослов'янської мови. Іменникові граматичні категорії. Поділ іменників за типами відмінювання (давніми основами).

Практичне заняття 6. Процес змін іменного відмінювання. (1 год.)

Тема 2. Прикметник. (лекц. 2 год.)

Лекція 9. Загальна характеристика прикметника як частини мови. Значеннєві розряди прикметників, їхнє творення. Короткі та повні прикметники. Творення і відмінювання. Невідмінювані прикметники. Творення ступенів порівняння прикметників.

Тема 3. Числівник. (лекц. 2 год., практ. 1 год.)

Лекція 10. Загальні зауваги. Кількісні числівники, творення та відмінювання їх. Складені числівники. Порядкові числівники. Збірні та дробові числівники.

Практичне заняття 7. Особливості відмінювання числівників та їхня трансформація в сучасній українській літературній мові. (1 год.)

Тема 4. Займенник. (лекц. 2 год.)

Лекція 11. Значеннєві розряди займенників. Без родові займенники, особливості їхнього відмінювання. Родові займенники, відмінювання і функціонування. Історія формування особових займенників.

Тема 5. Дієслово. (лекц. 2 год., практ. 1 год.)

Лекція 12. Граматичні категорії. Дієслівні основи. Класи дієслів. Дійсний спосіб. Інфінітив. Супін.

Практичне заняття 8. Дієприкметник та дієприслівник. (1 год.)

Тема 6. Прислівник. (лекц. 2 год.)

Лекція 13. Загальні зауваження. Відіменні прислівники. Відзайменникові прислівники.

Тема 7. Службові частини мови (прийменник, сполучник та службові слова). Частка. Вигук. (лекц. 2 год.)

Лекція 14. Прийменник, загальні зауваження. Первісні прийменники. Похідні прийменники. Сполучник і сполучне слово. Класифікація часток. Вигук. Загальні зауваження.

Тема 8. Синтаксис старослов'янської мови. (лекц. 2 год.)

Лекція 15. Синтаксична система старослов'янської мови (порядок слів у реченні, типи речень за метою висловлення, двоскладні та односкладні речення). Головні члени речення: підмет і присудок. Другорядні члени речення: означення, додаток та обставина. Односкладні речення. Просте ускладнене речення (однорідні члени речення, вставні одиниці, звертання, відокремлені члени речення). Складне речення (складносурядні і складнопідрядні речення). Речення із прямою і непрямою мовою.

Тема 9. Модульна контрольна робота (залікова робота). (практ. 1 год.)

Практичне заняття 9. Модульна контрольна робота №2. (1 год.)

Структура навчальної дисципліни

№ з/п	Назва теоретичних розділів	Кількість годин						
		Разом	Аудиторних	Лекцій	Практичних	Семінарських	Індивідуальна робота	Самостійна робота
Модуль 1								
Змістовий модуль I.								
<i>Графіка. Фонетична система старослов'янської мови</i>								
1.	<i>Виникнення і розвиток старослов'янської мови</i>	4	2	2	-	-	-	2
2.	<i>Графіка. Дві азбуки: кирилиця і глаголиця</i>	4	4	2	2	-	-	-
3.	<i>Пам'ятки старослов'янської мови</i>	4	2	2	-	-	-	2
4.	<i>Фонетика. Звукова система старослов'янської мови II пол. IX століття</i>	7	6	4	2	-	-	1

5.	<i>Фонетика. Звукові процеси у фонетичній системі старослов'янської мови</i>	7	6	4	2	-	-	1
6.	<i>Звукові процеси старослов'янської мови, засвідчені пам'ятками X-XI століття</i>	1	1	-	1	-	-	-
7.	<i>Модульна контрольна робота №1</i>	1	1	-	1	-	-	-
	Разом	28	22	14	8	-	-	6
Модуль 2								
Змістовий модуль II.								
Граматична система старослов'янської мови								
8.	<i>Морфологія старослов'янської мови. Іменник</i>	4	3	2	1	-	-	1
9.	<i>Прикметник</i>	3	2	2	-	-	-	1
10.	<i>Числівник</i>	4	3	2	1	-	-	1
11.	<i>Займенник</i>	3	2	2	-	-	-	1
12.	<i>Дієслово</i>	5	3	2	1	-	-	2
13.	<i>Прислівник</i>	4	2	2	-	-	-	2
14.	<i>Службові частини мови (прийменник, сполучник та службові слова). Частка. Вигук</i>	4	2	2	-	-	-	2
15.	<i>Синтаксис старослов'янської мови</i>	4	2	2	-	-	-	2
16.	<i>Модульна контрольна робота №2</i>	1	1	-	1	-	-	-
	Разом	32	20	16	4	-	-	12
	Разом за навчальним планом	60	42	30	12	-	-	18

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Змістовий модуль №1. <i>Графіка. Дві азбуки: кирилиця і глаголиця</i>	2
2.	<i>Фонетика. Звукова система старослов'янської мови II пол. IX століття</i>	2
3.	<i>Фонетика. Звукові процеси у фонетичній системі старослов'янської мови</i>	2
4.	<i>Звукові процеси старослов'янської мови, засвідчені пам'ятками X-XII століття</i>	1
5.	<i>Модульна контрольна робота №1</i>	1
6.	Змістовий модуль №2. <i>Морфологія старослов'янської мови. Іменник</i>	1
7.	<i>Числівник</i>	1
8.	<i>Дієслово</i>	1
9.	<i>Модульна контрольна робота №2</i>	1
	Разом	12

5. Теми лабораторних занять
не передбачені навчальним планом

6. Теми семінарських занять
не передбачені навчальним планом

7. Самостійна робота

Самостійна робота студентів при вивченні курсу складається з різних її видів: підготовка до аудиторних занять (лекцій та практичних занять); завершення розпочатих на практичних заняттях завдань, передбачених робочою програмою курсу; відвідування консультацій (індивідуальних та групових). Підготовка до лекційного заняття передбачає обов'язкове вивчення матеріалу попередньої лекції і ознайомлення з матеріалами наступної лекції (підручники, посібники). Підготовка до практичних занять передбачає обов'язкове вивчення отриманого теоретичного матеріалу з метою подальшого застосування знань на практичних заняттях, у наступній практичній діяльності.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Змістовий модуль 1 «Графіка. Фонетична система старослов'янської мови» <i>Виникнення і розвиток старослов'янської мови</i>	2
2.	<i>Пам'ятки старослов'янської мови</i>	2
3.	<i>Фонетична система старослов'янської мови й найголовніші звукові процеси</i>	2
4.	Змістовий модуль 2 «Граматична система старослов'янської мови» <i>Морфологія старослов'янської мови. Іменні частини мови</i>	4
5.	<i>Дієслово</i>	2
6.	<i>Прислівник</i>	2
7.	<i>Службові частини мови. Частка. Вигук</i>	2
8.	<i>Синтаксис простого і складного речення</i>	2
	Разом	18

8. Індивідуальні завдання
не передбачені навчальним планом

9. Методи та технології навчання

Навчальна дисципліна передбачає різні способи представлення інформації здобувачеві вищої освіти під час його пізнавальної діяльності, реалізовані через відповідні дії, що пов'язують учасників освітнього процесу, тобто передбачає використання таких методів навчання:

I. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності - за джерелом інформації:

Словесні методи: усний виклад викладачем теоретичного матеріалу; бесіда; пояснення; інструктаж (застосовується при наданні вказівок до виконання домашнього завдання та організації самостійної роботи здобувача освіти).

Наочні методи: схеми, демонстрація (показ ілюстрованих посібників, , таблиць, фото давніх текстових пам'яток, презентацій тощо).

Практичні методи: самостійна робота з навчальною літературою; виконання вправ і тестових завдань.

- **за логікою передачі і сприймання навчальної інформації:** індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні.

- **за ступенем самостійності мислення:** репродуктивні, пошукові, дослідницькі.

- **за ступенем керування навчальною діяльністю:** під керівництвом викладача; самостійна робота студентів: з книгою; виконання індивідуальних навчальних завдань.

Відповідно до Закону України «Про освіту» (Стаття 8) особа реалізує своє право на освіту впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти. Здобувачі освіти мають право на вивчення та перезарахування результатів вивчення окремих тем дисципліни в системі неформальної освіти.

II. Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності: навчальні дискусії; створення ситуації пізнавальної новизни; створення ситуацій зацікавленості (метод цікавих аналогій тощо).

10. Методи контролю

Навчальні досягнення студентів оцінюються за модульно-рейтинговою системою, в основу якої покладено принцип поопераційної звітності, обов'язковості модульного контролю, накопичувальної системи оцінювання. У процесі оцінювання навчальних досягнень студентів застосовуються такі методи:

Методи усного контролю: індивідуальне опитування, фронтальне опитування, співбесіда, залік.

Методи письмового контролю: модульне письмове тестування, написання тематичних повідомлень за планом практичних занять.

Методи самоконтролю: уміння самостійно оцінювати свої знання, самоаналіз.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Система контролю знань та умови складання заліку. Навчальна дисципліна «Старослов'янська мова» оцінюється за модульно-рейтинговою системою. Результати навчальної діяльності студентів оцінюються за 100-бальною системою. Дисципліна складається з двох змістових модулів.

Перший змістовий модуль – **40 балів**, другий ЗМ – **40 балів**, залік – **20 балів** (разом за семестр – **100 балів**). Мінімальний допусковий бал – **45**.

Система отримання балів накопичувальна.

Підсумковою формою контролю є залік (максимальна кількість балів – **20**). На залік виносяться вузлові питання, що потребують умінь синтезувати отримані знання й застосовувати їх у вирішенні практичних завдань.

Поточний контроль та самостійна робота															Залік
Змістовий модуль 1							Змістовий модуль 2								
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9
1	5	2	2	5	5	20	5	1	5	1	5	1	1	1	20
40							40								20
100															

**Порядок переведення рейтингових показників успішності
у європейські оцінки ECTS**

№ з/п	За шкалою ВГПК (в балах)	За шкалою ECTS	За національною шкалою
1.	90-100	A	Відмінно
2.	82-89	B	Добре
3.	75-81	C	Добре
4.	64-74	D	Задовільно
5.	60-63	E	Задовільно
6.	35-59	FX	Незадовільно з можливістю повторного складання
7.	1-34	F	Незадовільно з обов'язковим повторним курсом

Загальні критерії оцінювання успішності студентів, які отримали за 4-бальною шкалою оцінки «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно», подано у табл.

Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень студентів

Оцінка	Критерії оцінювання
«відмінно»	ставиться за повні та міцні знання матеріалу в заданому обсязі, вміння вільно виконувати практичні завдання, передбачені навчальною програмою; за знання основної та додаткової літератури; за вияв креативності у розумінні і творчому використанні набутих знань та умінь.
«добре»	ставиться за вияв студентом повних, систематичних знань із дисципліни, успішне виконання практичних завдань, засвоєння основної та додаткової літератури, здатність до самостійного поповнення та оновлення знань. Але у відповіді студента наявні незначні помилки.

«задовільно»	ставиться за вияв знання основного навчального матеріалу в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої фахової діяльності, поверхову обізнаність з основною і додатковою літературою, передбаченою навчальною програмою; можливі суттєві помилки у виконанні практичних завдань, але студент спроможний усунути їх із допомогою викладача.
«незадовільно»	виставляється студентові, відповідь якого під час відтворення основного програмового матеріалу поверхова, фрагментарна, що зумовлюється початковими уявленнями про предмет вивчення. Таким чином, оцінка «незадовільно» ставиться студентові, який неспроможний до навчання чи виконання фахової діяльності після закінчення ВНЗ без повторного навчання за програмою відповідної дисципліни.

Кожний модуль включає бали за поточну роботу Студента на практичних заняттях, виконання самостійної роботи, індивідуальну роботу, модульну контрольну роботу.

Виконання модульних контрольних робіт здійснюється з використанням роздрукованих завдань та/або в тестовій формі.

Модульний контроль знань студентів здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу модуля.

Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом, на практичних заняттях, під час виконання самостійної та індивідуальної навчально-дослідної роботи залежить від дотримання таких вимог:

- своєчасність виконання навчальних завдань;
- повний обсяг їх виконання;
- якість виконання навчальних завдань;
- самостійність виконання;
- творчий підхід у виконанні завдань;
- ініціативність у навчальній діяльності.

12. Методичне забезпечення

- опорні конспекти лекцій;
- навчальні посібники;
- робоча навчальна програма;
- презентаційні матеріали;
- засоби підсумкового контролю (комплект завдань для модульних контрольних робіт, питання до заліку).

13. Рекомендовані джерела інформації

Основна:

1. «Ізборник» – Історія України IX-XVIII ст. Першоджерела та інтерпретації. URL: <http://litopys.org.ua/>
2. Гнатюк Л. П. Старослов'янська мова. Практикум : навч. посіб. для студентів філологічних спеціальностей. Київ, 2015. 249 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hnatiuk_Lidiia/Staroslovianska_mova_Praktykum.pdf
3. Леута О. І. Старослов'янська мова. К., 2001. 255 с.
4. Леута О. І., Гончаров В. І. Старослов'янська мова : Збірник вправ і практичних завдань : навч. посіб. Київ : Вища шк., 2004. 199 с.
5. Юсип-Якимович Ю. В., Шимко О. В. Старослов'янська мова : навч. посіб. Київ : Знання, 2009. 279 с.

Додаткова:

1. Абрамович С. Д. Ініціативи свв. Кирила і Мефодія в контексті сакральних мов церкви. *Мовознавство*. 2014. № 4. С. 81-87.
2. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / [редкол.: О. С. Мельничук (голов. ред. та ін.)]. Київ : Наукова думка, 1982–2012. (Словники України). Т. 1– 6.
3. Майборода А. В. Старослов'янська мова. Київ : Вища школа, 1975. С. 239-244.
4. Склярєнко В. Г. До питання про «руські письмена» в житті Костянтина Філософа. *Мовознавство*. 2014. № 2. С. 3-14.
5. Черниш Т.О. Слов'янська лексика в історико-етимологічному висвітленні. К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2003. С. 100-105.